

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

**Dr Tamaš Korhec
Dr Iren Gabrić Molnar
Andor Deli**

GRADITELJI TOLERANCIJE

**EVROREGIONALNA I EU-ADAPTACIJA VOJVOĐANSKOG
PROGRAMA TOLERANCIJE**

STUDIJA

Subotica, 2006.

**Pannon füzetek 1.
A Pannónia Alap sorozata**

KIADÓ:

Magyarságtudató Tudományos Társaság
Naučno društvo za hungarološka istraživanja
The Scientific Association for Hungarology Researches
Szabadka - Subotica

TÁRSKIADÓ:

pannon

Pannónia Alap – Fond „Panonija” – Pannónia Foundation,
Szabadka - Subotica

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Árpási Ildikó

SZAKVÉLEMÉNYEZŐ:

Dr. Várady Tibor

ANGOL ÉS SZERB NYELVŰ FORDÍTÁS:

Pap Erika

A MAGYAR NYELVŰ SZÖVEGET LEKTORÁLTA:

Horváth Rice Valéria

KÉPEK:

A fényképek a Tartományi Jogalkotási, Közigazgatási és
Nemzeti Kisebbségi Titkárság archívumából származnak

TÖRDELÉS:

Creative Line D.o.o., Subotica

NYOMDA:

Creative Line D.o.o., Subotica

Dr. Korhecz Tamás
Dr. Gábrity Molnár Irén
Deli Andor

TOLERANCIA-ÉPÍTŐK

VAJDASÁGI TOLERANCIA-PROGRAM
EUROREGIONÁLIS ÉS EU-ADAPTÁCIÓJA

GRADITELJI TOLERANCIJE

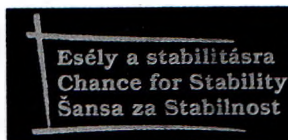
EVROREGIONALNA I EU-ADAPTACIJA
VOJVOĐANSKOG PROGRAMA TOLERANCIJE

CONSTRUCTORS OF TOLERANCE

EURO-REGIONAL AND EU ADAPTATION OF THE
TOLERANCE PROMOTION IN VOJVODINA PROJECT

Támogató/Donator/Donation:

**Esély a Stabilitásra Közalapítvány
Javna Fondacija Šansa za Stabilnost
Chance for Stability Public Foundation**

OB 89.282

2008

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Библиотека Матице српске, Нови Сад

316.647.5

316.72

Korhecz, Tamás

Vajdasági tolerancia-program euroregionális és
EU-adaptációja = Evroregionalna i EU-adaptacija
vojvodanskog programa tolerancije = Euro-regional and EU
adaptation of the tolerance promotion in Vojvodina project
/ Korhecz Tamás, Gábrity Molnár Irén, Deli Andor. -
Szabadka : MTT [i. e.] Magyarságkutató Tudományos Társaság
: Panónia Alap, 2006 (Subotica : Creative Line d.o.o.). - 118 str.
: ilustr. ; 20 cm. - (Pannon füzetek ; 1.)

Uporedno mađ. tekst i srp. i engl. prevodi. - Tiraž 300.

ISBN 978-86-85221-08-0

1. Gábrity Molnár, Irén, 2. Deli, Andor

a) Tolerancija - Vojvodina b) Multikulturalizam -
Vojvodina

COBISS.SR-ID 223977735

TARTALOM

VAJDASÁGI TOLERANCIA-PROGRAM EUROREGIONÁLIS ÉS EU ADAPTÁCIÓJA – TANULMÁNY

9

1. Bevezető helyett: Vajdaságról, a multikulturalizmusról és egy paradigmaváltás szükségességéről
10
  2. Projektum: A multikulturalizmus és tolerancia erősítése Vajdaságban – A fiatalság nemzetek közötti bizalmát erősítő intézkedések
13
  3. A Toleranciaprogram hatása – a kultúraközvetítés gyakorlata a vajdasági iskolások körében
17
    - 3.1. A kulturális érintkezések feltételei és a hagyaték
19
    - 3.2 A vajdasági fiatalok identitása és kulturális életszokásai
20
    - 3.3. Különböző tannyelvű tanulók viszonya az iskolában
23
    - 3.4. Toleranciakérdések elemzése
27
    - 3.5. Intolerancia tapasztalatok
27
    - 3.6. Vajdasági helyzetkép
29
  4. A tartományi Tolerancia-programról alkotott vélemények
30
  5. A kutatócsoport ajánlásai
33
  6. Zárzó helyett: A multikulturalizmus átültetése a XXI. századba
36
- MELLÉKLETEK
39
- SZÍNES MELLÉKLETEK
111

SADRŽAJ

EVROREGIONALNA I EU-ADAPTACIJA VOJVOĐANSKOG PROGRAMA TOLERANCIJE – STUDIJA

41

1. Umesto uvoda: O Vojvodini, multikulturalizmu i o potrebi
za promenom jedne paradigme

42

2. Projekat: Jačanje multikulturalizma i tolerancije u Vojvodini – Mere jačanja
poverenja među mladima različitih nacionalnih pripadnosti

45

3. Efekat Programa tolerancije – praksa posredovanja kulture u krugu
vojvođanskih školaraca

49

3.1. Uslovi kulturnih kontakata i baština

51

3.2. Identitet, kultura i životne navike mladih u Vojvodini

52

3.3. Odnos učenika u školama sa različitim nastavnim jezicima

55

3.4. Analiza pitanja o toleranciji

59

3.5. Iskustva netolerancije

59

3.6. Slika vojvođanskih prilika

61

4. Mišljenja o pokrajinskom Programu tolerancije

62

5. Preporuke istraživačkog tima

65

6. Umesto zaključka: Presađivanje multikulturalizma u XXI vek

68

PRILOZI

71

PRILOZI U BOJI

114

CONTENTS

EURO-REGIONAL AND EU ADAPTATION OF THE TOLERANCE PROMOTION IN VOJVODINA PROJECT – STUDY

73

1. Instead of Introduction: About Vojvodina, Multiculturalism and a Necessity
for Changing the Paradigm

74

2. Project: Promoting Multiculturalism and Tolerance in Vojvodina –
Enhancing Interethnic Trust Among Young People

77

3. Impact of the Tolerance Project – Practice of Mediating Culture Among
Students in Vojvodina

81

3.1. Conditions of Cultural Contacts and Legacy

83

3.2 Identity and Cultural Habits of Young People of Vojvodina

84

3.3. Relation of Pupils Attending Classes in Different Teaching Languages in
Schools

88

3.4. Analysis of Tolerance-Related Issues

92

3.5. Intolerance-Related Experiences

93

3.6. State of Affairs in Vojvodina

94

4. Opinions about the Tolerance Project by the Provincial Government

96

5. Recommendations by Researchers

99

6. Instead of Final Remarks: Applying Multiculturalism in 21st Century

102

APPENDIX

106

COLOUR APPENDIX

114

Szinte mindenki a pozitív értékek között tartja számon a toleranciát. Egyúttal nagyon sokan (talán a többség) azt hiszik, hogy ezzel már ők is a pozitív értékek oldalára kerültek. E tanulmány írói nem azt hiszik. Nem hiszik, hogy megoldódnak a problémák, ha helyeseljük és hangoztatjuk a toleranciát és multikulturalizmust. Nem jelszóként, hanem problémaként tételezik a toleranciát. Megoldandó problémaként, mely politikaváltást is feltételez. Amint a Tanulmány előszava hangsúlyozza: „*Ennek az esszének az alaptézise, hogy szükséges és lehetséges a szemlélet és politikaváltás... és hogy egy ilyen politikaváltás stabilizálhatná és integrálhatná a térséget...*” Ez a hozzáállás konkrétumokat feltételez, és a tanulmányt konkrétumok jellemzik. A figyelem központjában Vajdaság áll és a vajdasági valóság, identitástudatok, életszokások, konfliktusok, hagyományok, esélyek. Az írók nem csak azt ismételtetik, hogy a tolerancia és a multikulturalizmus, az valami jó. Azzal foglalkoznak, hogy miért jó, és hogyan lehet odajutni itt, nálunk.

- o -

Gotovo svako ubraja toleranciju u red pozitivnih vrednosti. Ujedno je vrlo mnogo onih (možda većina) koji veruju da su time već i sami dospeli na stranu pozitivnih vrednosti. Autori ove studije ne misle tako. Ne veruju da se problemi rešavaju time što odobravamo i ističemo toleranciju i multikulturalizam. Toleranciju ne poimaju kao parolu, već kao problem. Kao problem koji treba da bude rešen, što pretpostavlja i promenu politike. Kako je naglašeno u predgovoru Studije: „*Osnovna teza ove studije je da je potrebna i moguća promena viđenja i politike... i da takva promena politike može da stabilizuje i integriše region...*” Ovakav pristup pretpostavlja konkretnosti, te su otuda konkretnosti karakteristika studije. U središta pažnje se nalaze Vojvodina i vojvodanska stvarnost, svest o identitu, životni običaji, konflikti, tradicije, izgledi. Autori se ne ograničavaju na ponavljanje da su tolerancija i multikulturalizam nešto dobro. Bave se pitanjem, zbog čega je to dobro – i kako bi se dotle moglo stići ovde, kod nas.

- o -

Tolerance is regarded as a positive value by almost all people. At the same time, many (perhaps the majority) believe that just by thinking so, they are on the positive values side. The authors of the present study do not share this belief. They do not believe that problems are solved by the mere approval of and insisting on tolerance and multiculturalism. They formulate tolerance not as a catchword, but as an issue. As an issue to be solved, and which assumes policy change. As emphasized in the introduction of the Study: “*The basic thesis of this Study is that changing views and policies ... is needed and possible, and that such a change in policy would stabilise and integrate the region...*” This approach presumes facts, whereas the Study is featured by concrete instances. Vojvodina and its reality, identity awareness, life habits, conflicts, tradition and opportunities are in the focus of attention. The authors do not simply keep reiterating that tolerance and multiculturalism are something good. They also address the topic of why it is good, and how we can achieve it here, in our part of the world.

Dr. Várady Tibor

Dr. Korhecz Tamás
Dr. Gábrity Molnár Irén
Deli Andor

TOLERANCIA-ÉPÍTŐK

VAJDASÁGI TOLERANCIA-PROGRAM
EUROREGIONÁLIS ÉS EU-ADAPTÁCIÓJA

TANULMÁNY

Szabadka, 2006

1. Bevezető helyett: Vajdaságról, a multikulturalizmusról és egy paradigmaváltás szükségességéről

Napjaink Szerbiáját régióinak és lakosságának sokfélesége jellemzi. Az ország lakosságának 16,1 %-a vallja magát a Szerbiában előforduló huszonnégy kisebbségi közösség valamelyikéhez tartozónak. A nemzeti, vallási és kulturális sokszínűség szinonimája pedig az ország északi részén elhelyezkedő Vajdaság Autonóm Tartomány, amely Szerbia népességének és területének megközelítőleg egynegyedét adja.

Vajdaság a multikulturalizmus különleges és specifikus példája Szerbiában. Nyelvükben, írásmódjukban, vallásukban és hagyományaikban teljesen különböző szerb, magyar, német, horvát, szlovák, román, zsidó, stb. nemzeti közösségek több évszázadra visszatekintő együttélése, valamint a mindenkori központi hatalom (Budapest, Bécs, Belgrád) megfeszített, ám sikertelen igyekezete, hogy a fennálló különbségeket megszüntesse, Vajdaságot a multikulturalizmus szinonimájává tette.

Ma szinte lehetetlen Vajdaságot, illetve annak autonómiáját elvonatkoztatni a területén élő számos nemzeti közösségtől, nyelvtől, vallástól és kultúrától. Vajdaság, mint politikai fogalom a XIX. században jelentkezett, az akkori Magyarországon élő szerbség központosítás elleni küzdelmének eredményeként. Idővel azonban Vajdaság a sokszínűség, illetve az ország többi részéhez viszonyított különlegességének megőrzéséért vívott harc jelképe lett. Ennek fényében nem csoda, hogy Vajdaságnak a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz való csatolása 1920-ban nem szüntette meg az autonómiáért folytatott küzdelmet, ugyanis Vajdaság polgárai (így a szerbek is) Vajdaságot nem csupán a Budapesttől való függetlenedés módjaként, hanem a mindennemű központosítás és gazdasági kizsákmányolás ellenszereként élték meg.

Kulturális, nyelvi, etnikai, vallási sokszínűségét tekintve Európa talán legszínesebb, leggazdagabb térsége. Ez a gazdagság sajnos csak a történelem kivételes időszakában bizonyult előnynek, vagy a fejlődés mozgatórugójának. A mindenkori központi hatalom gyakran megkísérelte a térséget egy domináns etnikumnak alárendelni.

A múlt század kilencvenes éveiben is hasonló törekvéseknek voltunk tanúi, amikor a miloševići hatalom határozott céljává vált a vajdasági különbözőségek eltörlése és a szerb etnikai, kulturális és nyelvi dominancia megteremtése, békés és erőszakos eszközökkel egyaránt. A menekültek tömeges vajdasági betelepítése, az osztársadalmi értékválság, a gazdasági nehézségek, a térség háborúinak következményei és frusztrációi nagymértékben felerősítették Vajdaságban a másság iránti türelmetlenséget, amely elsősorban a válságok által leginkább érintett, a válságidőszakban felnövő fiatalok körében van jelen. A kisebbségek elleni támadások, verekedések, a gyűlöletbeszéd különböző formái, azok széleskörű társadalmi elfogadottsága komoly potenciális veszélyt jelent a térség stabilitására, és jelentősen megnehezítheti az európai integrációs folyamatokat, valamint a gazdaság fejlődését. Vajdaságban, de a szélesebb régióban is alapvető feladat az etnikai, nyelvi, kulturális sokszínűség jellemzte kihívás megválaszolása. A nemzeti kisebbségek sajátosságai-val kapcsolatos kihívásra a térség államai különböző időszakokban különböző válaszokat fogalmaztak meg, és különböző politikát folytattak ezen a téren. Ma már kétségtelen, hogy az etnikai elnyomáson, asszimilációs kényszeren és diszkrimináción alapuló politika sikertelennek és destabilizálónak bizonyult, és ez a nemzetközi szervezetek jogalkotásában is tetten érhető. Ma már a kisebbségi különjogok és az önazonosság megőrzésének elve az uralkodó. Mindazonáltal a kormányok elhanyagolják annak a szükségességét, hogy aktívan hassanak arra az osztársadalmi értékrendre és légkörre, amelyben a kisebbségi jogok megvalósulnak. Mindez annak a szükségeségét igazolja, hogy létrejöjjenek olyan bizalomerősítő kormányprogramok és politikák, amelyek hosszútávon és a határokon átnyúlva kölcsönösen erősítik a másság elfogadását, a bizalmat. Tudatosítani kell a lakosság legszélesebb rétegeiben a másságból eredő lehetséges előnyöket, az együttélés perspektíváját és hasznosságát.

Ennek az esszének az alaptézise, hogy szükséges és lehetséges a szemlélet és politikaváltás a közép-kelet-európai többnemzetiségű államokban, és hogy egy ilyen politikaváltás stabilizálhatná és integrálhatná a térséget, és hosszú távon biztosíthatná a polgárok teljes egyenrangúságát, valamint az etnikai, kulturális és nyelvi sokszínűség megőrzését. Ennek a váltásnak azonban fontos előfeltétele, hogy egy ilyen szemléletváltást egyaránt támogasson az adott országok

etnikai, nyelvi többsége, az ott élő kisebbségek, azok anyaországai és a nemzetközi közösség is – hogy konszenzuális alapeleme legyen a kormánypolitikáknak. Sokan most azzal érvelhetnének, hogy ez a szemléletváltás a XX. század kilencvenes éveiben gyakorlatilag már végbement, hiszen ebben az időszakban számos nemzetközi egyezmény, jogilag releváns dokumentum született, amelyek szavatolják a mássághoz való jogot és az önazonosság megőrzését. Sőt mi több, az esetek többségében a térség országainak belső jogrendje is szavatolja az önazonosság megőrzését és az ahhoz szükséges intézményrendszert. Mindez részben valóban így van, ma már kevés kormány utasítja el nyíltan a mássághoz, az önazonossághoz való jogot, sőt ehhez kisebb-nagyobb költségvetési támogatást is biztosítanak. Ugyanakkor csak kivételesen találkozunk olyan szisztematikus kormányzati intézkedésekkel, amelyek a kulturális, nyelvi sokszínűséget társadalmi alapértékként határoznák meg, olyan kormányzatilag támogatott és kezdeményezett programokkal, amelyek serkentenek a kisebbségi kultúra népszerűsítését, a kétnyelvűség terjedését és az interkulturalizmust. A többségi médiában, a politikában és a közéletben, az iskolai programokban a másságot vagy veszélyként említik, vagy teljesen megfeledkeznek róla. A kisebbségek iránti bizalmatlanság lépten-nyomon tetten érhető, a legfontosabb döntések a kisebbségek kirekesztésével születnek, és alig-alig van példa a hatalom megosztására. Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy az etnocentrikus, nemzetállam-építő politika a XXI. században sem adta át a helyét egy új szemléletű multikulturális kormánypolitikának, inkább csak eszközrendszerében, illetve részben külsőségében módosult. A fő cél ma sem a multikulturalizmus és a másság megőrzése, az interkulturalizmus fejlesztése, a kisebbségek önfeladás nélküli integrációja, a kölcsönös bizalomépítés.

A fentiek ismeretében e tanulmány célja, hogy egy fiatalok körében elvégzett közvélemény-kutatás eredményeinek felhasználásával közelebről megvizsgálja Vajdaság Autonóm Tartomány kormányzata által kidolgozott, 2005-ben elindított ún. Tolerancia-programot, amelyet tudományos körökben az új szemléletű multi-és interkulturális intézkedések első igazi példájaként is emlegetnek¹.

---

¹ Florian Bieber, Jenni Winterhagen: *Ethnic Violence in Vojvodina: Glitch or Harbinger of Conflicts to Come*, 2006, http://www.ecmi.de/download/working_paper_27.pdf

A tanulmány kidolgozásában résztvevő szakemberek egyben megkísérlik meghatározni azoknak a lépéseknek és intézkedéseknek a katalógusát, amelyek gyakorlati alkalmazásával ez az új szemléletű multikulturalizmus kiterjeszhetővé válhatna nem csak Szerbiában, de a közép-kelet-európai térség más többnemzetiségű államaiban, régióban is.

2. Projektum:

A multikulturalizmus és tolerancia erősítése Vajdaságban – A fiatalság nemzetek közötti bizalmát erősítő intézkedések

A kulturális és nyelvi pluralizmus okán Vajdaságnak számos kihívással és problémával kell szembe néznie. A multikulturális létforma széleskörűen elfogadott, és részévé vált a vajdasági polgárok életének, a lakosság bizonyos rétegeiben azonban, különösen a szerbségnél, az ellenszegülés jelei figyelhetők meg. Tagadhatatlan tény, hogy latens ellenállás korábban is létezett, ám az igazi gondok csak a „nagyszerb“ nacionalizmus és sovinizmus erősödésével, majd későbbi háborús kiteljesedésével jelentkeztek. E háborús időszakban a sokszínűséget a nacionalista érdekekre és célokra veszélyes jelenséggé ítélték meg. Ebben a helyzetben a kisebbségek is arra kényszerültek, hogy tömörüljenek, így náluk is megfigyelhető egyfajta etnikai homogenizálódás. Ugyanakkor az is tény, hogy a Vajdaság határai mentén zajló háborús események ellenére sem került sor a kisebbségek szélsőséges megnyilvánulásaira, mint pl. katonai szerveződésre, fegyveres lázadásra, illetve terrorista cselekedetek végrehajtására. A sovinizta állampolitika, különösen a médiákon keresztül kifejtett hatásának eredményeként a vajdasági szerbség nagy része igen erős ellenállást tanúsított a multikulturalizmussal szemben. Ehhez bizonyára hozzájárult a kilencvenes évek elején történt több százezer boszniai és horvátországi szerbnek a betelepítése is. Ezek az emberek olyan területekről érkeztek a többnyelvű vajdasági környezetbe, ahol szörnyű nemzeti összecsapások történtek, így integrációjuk nem zajlott mindig zökkenőmentesen, és mindamellett óriási kihívást is jelent. Az állam nem igazán vette oltalmába ezeket az

embereket, ám még kevésbé törődött azzal, hogy az újonnan érkezettekkel elfogadtassa a multikulturalizmus és többnyelvűség jellemzőit értékrendszert. A megváltozott viszonyok közepette is szükséges olyan intézkedéseket foganatosítani, amelyek a szerb többség számára, és részben a nemzetiségek számára is, a vajdasági nyelvi, kulturális és vallási többszínűséget értéként, nem pedig „leküzdendő” akadályként jelenítik meg. Egy ilyen stratégia kidolgozásának előfeltétele a múlttal és a hozzá fűződő tragikus eseményekkel való szembenézés. Mindenekelőtt azonban az emberekkel meg kell ismertetni más nemzetek tapasztalatait. Egyszóval, a múltbéli történések pluralisztikus átvilágítása jelenthetne jó kiindulópontot az előítéletek és sztereotípiák leküzdése, illetve kialakulásuk megelőzése céljából.

A nemzetek közötti megromlott viszonyok, a kilencvenes évek kisebbségi politikája és a délszláv háború eredményeként Vajdaságba települt nagyszámú menekült társadalmi integrációja, valamint Vajdaság multikulturalizmusáról és nemzeti együttélésének történelmi és kulturális hátteréről szóló ismeretek hiányossága indokoltá tette egy hosszú távú, átfogó stratégia kidolgozását. Feltétlenül szükséges olyan célirányos intézkedések megtétele, melyek hatására a többség, de a kisebbség képviselői is a szociális és kulturális integrációt, interkulturális és interetnikus kommunikációt részesítik előnyben a területi és kulturális bezárkózás helyett. Mindezek mögött olyan közvetlen célok bújtak meg, mint a lakosság, különösképpen a fiatalság multikulturális tájékoztatása és edukációja. Számos nemzetközi szervezet² Szerbiáról készült országjelentéséből egyértelműen kitűnik ugyanis, hogy az etnocentrizmus vonatkozásában a 20–23 év közötti fiatalok tanúsították a legkifejezettebb nemzeti távolságtartást. Ez valójában az 1980–1983 között született nemzedék, amely Jugoszlávia szétesése és a véres háborúk idején járt általános iskolába, és meglehetősen keveset utazott külföldre. A Belgrádi Emberjogi Központ 2004-es adatai szerint³ a 15–25 év közötti nemzedék 51,5%-a soha sem járt külföldön, 14,2%-a csak egyszer utazott külföldre, akkor is csak rövid időre (legfeljebb egy hétre), és mindössze 31,1%-a volt külföldön már több alkalommal. Az

² UNDP: Human Development Report Serbia 2005: The Strength of Diversity, Belgrád, 2005.

³ UNDP: *ibidem*, 41. old.

elszigeteltséget tovább fokozza, hogy a lakosság nagyon kis százaléknak van internet-hozzáférése, az is főleg a főiskolai, illetve egyetemi végzettségűek körében. A nyelvtudást illetően pedig megállapítást nyert, hogy a lakosoknak csak a fele beszél valamilyen idegen nyelvet, főként angolt, fele akkora arányban oroszot, míg németül és franciául a lakosság elenyésző százaléka tud. Ami pedig a kisebbségi nyelveket illeti, azokat szinte kizárólag maguk az illető kisebbséghez tartozók beszélik, amiből egyrészt leszűrhető, hogy a többség nem mutat érdeklődést a kisebbségi nyelvek elsajátítása iránt, ám azt is megállapíthatjuk, hogy a kisebbségek sem ismerik egymás nyelvét. Tehát az etnikai távolságtartás nem csak a többség és kisebbségek, hanem a különböző kisebbségek egymás közötti viszonyában is jelentkezik. Az a meggyőződés, hogy a másság gazdagság, nem pedig fenyegető veszély, akkor alakul ki a legsikeresebben, ha személyes tapasztalaton alapul, sokan azonban nem szerezhetnek ilyen élményeket, mivel az etnikailag színes társadalmi környezetben belül etnikailag homogén közegben mozognak. A polgároknak, különösen a fiataloknak lehetővé kell tenni azt, hogy barátkozzanak és együttműködjenek más kultúrák képviselőivel.

A fentiek figyelembe vételével és annak tudatában, hogy Vajdaság még a kilencvenes évek megpróbáltatásai és romboló hatása ellenére is fejlett multikulturális intézményrendszerrel rendelkezik, mely biztosítja a kulturális többszínűség megőrzését, 2005-ben a Tartományi Végrehajtó Tanács elkészítette és még abban az évben elindította *A multikulturalizmus és tolerancia erősítése Vajdaságban – A fiatalság nemzetek közötti bizalmát erősítő intézkedések* címet viselő projektumot (a továbbiakban: Tolerancia-program). Ennek *általános célkitűzése* Vajdaság többnemzeti és multikulturális társadalmi értékeinek ápolása és fejlesztése. A projektum a 14 és 18 év közötti fiatalokat célozta meg, azzal számolva, hogy a projektum üzenete rajtuk keresztül, és a média jelenlétének köszönhetően közvetve, illetve közvetlenül a vajdasági lakosság szélesebb rétegeihez is eljut, ezzel is jelentős mértékben kiszélesítve az eredeti célcsoportot. A *projektum megvalósításának helyszíneinek* kiválasztásakor a szervezők figyelembe vették az adott terület nemzetiségi összetételét, a menekültek arányát, és végül megvizsgálták azokat a területeket, ahol az elmúlt időszakban a leggyakrabban került sor nemzeti és vallási indíttatású incidensekre.⁴

⁴ Lásd a mellékleteket.

A Tolerancia-program hordozója és fő koordinátora a Tartományi Kisebbségi Titkárság. Az al-projektumok megvalósítása körüli munkában részt vettek más illetékes köztársasági és tartományi kormányzati szervek, nemzetközi szervezetek, helyi önkormányzatok, valamint oktatási és művelődési intézmények is.

A Tartományi Végrehajtó Tanács a Tolerancia-program keretében összesen hét al-projektum⁵ megvalósítását tűzte ki célul, melyek különböző megközelítésből ugyan, de ugyanazon célkitűzéseknek próbálnak eleget tenni. Ezek közül a legnagyobb visszhangja és közönségsikere az alábbi al-projektumoknak volt⁶:

1. *Együtt élni* elnevezésű kiállítás, amely eredeti módon mutatja be a magyar és szerb nemzet közös történelmi és kulturális összefonódásának legfontosabb pillanatait. Mindez műtárgyak, fényképek, audiovizuális bemutatók útján, három tematikus egységbe foglalva történik, szemléltetve, hogyan lett a magyar és a szerb nép szomszédos nemzet, melyek voltak közös életüknek sorsdöntő pillanatai, és mindebben hol tartanak ma.

2. *Tolerancia kupa* elnevezésű sportverseny-sorozat a nemzetileg vegyes környezet iskolái számára, a következő sportágakban: kosárlabda, kispályás labdarúgás, röplabda, asztalitenisz. 2005 őszén négy regionális elődöntőt (Nagybecskerek, Mitrovica, Zombor, Topolya) követően sor került a szabadkai döntőre. A sportjátékokon 98 általános- és középiskola összesen 1856 tanulója vett közvetlenül részt, köztük a budapesti Szerb Gimnázium diákjai is.

3. *Mennyire ismerjük egymást?* vetélkedő, melynek keretében a nemzetileg vegyes tagozatú, illetve vegyes környezetben működő középiskolák csapatai mérhették össze tudásukat Vajdaság nemzeteinek történelméből és kultúrájából. A 2005-ös, első évadban 32 középiskola 2000 diákja mérhette össze tudását. A kvíz média-lefedettségéhez nagymértékben hozzájárult az Újvidéki Televízió aktív szerepvállalása.

⁵ Az al-projektumok elnevezései: *Együtt élni* (kiállítás), *Zipet-Csapat* (multimediális publikáció), *Tolerancia kupa* (sportverseny), *Mennyire ismerjük egymást?* (vetélkedő), *Visszatérés a jó üzleti szokásokhoz* (többnyelvűség a gazdaság és kereskedelem területén), *Multikulturalizmus Vajdaságban* (média kampány), *Nemzetek közötti interakció a médiákon keresztül* (multietnikus szerkesztőség létrehozása).

⁶ Izveštaj Komisije za realizaciju Projekta „Afirmacija multikulturalizma i tolerancije u Vojvodini – Mere za jačanje međunacionalnog poverenja kod mladih”, 2006.

4. *Visszatérés a jó üzleti szokásokhoz* cím alatt egy olyan elképzelés valósult meg, amely a többnyelvűség újbóli térhódítását hivatott elősegíteni a gazdasági és kereskedelmi szférában. Az első fázis mintegy 500 vállalatot érintett. A 2006/2007-es, második évad folyamán a gazdasági és kereskedelmi vállalatok köre kiszélesedik olyan tájékoztatási eszközökkel, melyek a többnyelvűséget a gazdasági területen ápolják.

A Tolerancia-program 2006/2007-es második fázisa négy új alprojektumot⁷ irányozott elő. Ezek közül különösen jelentős a *Könyv Vajdaságról* elnevezésű, melynek keretében neves szakemberek közreműködésével 2007-re elkészülne egy Vajdaság és népeinek történelmét feldolgozó kiadvány. Ennek különlegessége abban rejlik, hogy régiókban első alkalommal készülne általános- és középiskolások számára történelemtörténelemkönyv az ún. többszemponutú módszer alkalmazásával.

3. A Tolerancia-program hatása – a kultúraközvetítés gyakorlata a vajdasági iskolások körében

A vajdasági diákok körében 2006. tavaszán felmérést végeztek Gábrity Molnár Irén egyetemi tanár, szociológus-kutató vezetésével, hogy feltérképezzék, milyenek a nemzetek közötti viszonyok a diákság körében. Munkájuk még nagyobb jelentőséggel bír, ha figyelembe vesszük, hogy a körkérdest olyan iskolák tagozatain végezték, amelyek már részt vettek a Tolerancia-program első, 2005-ös szakaszában. Amint az már az előző fejezetből kitűnt, a Tartományi Végrehajtó Tanács folytatja a Tolerancia-program megvalósítását, sőt azt újabb elemekkel egészítette ki. A kutatócsoport által kapott eredmények további ösztönzést és útmutatást jelenthetnek a tartományi hivatalok illetékeseinek a Tolerancia-program fenntartásához, illetve jobbá tételéhez. Jelen tanulmány keretei sajnos nem en-

⁷ Projekat „Afirmacija multikulturalizma i tolerancije u Vojvodini - Mere za jačanje međunacionalnog poverenja kod mladih“ Faza II, 2006-2007. god.

gedik meg a kutatás eredményeinek teljes egészében való bemutatását, így kénytelenek voltunk csupán a tanulmány célkitűzéseire legközelebb álló felmérésekre szorítkozni. A kutatók munkájuk megkezdésekor a következő hipotézisekből indultak ki:

- (1) A multikulturális életszokások segítik a közösséget a másság elfogadásában, de egyes etnikumok nem egyformán élik meg a kulturális súrlódásokat, és nem egyformán toleránsak különböző nemzetiségekkel, vagy kisebbségekkel szemben;
- (2) A sztereotip felfogás alapján a lakosság zöme előítéletekkel él, miközben nem ismeri eléggé szomszédjai nyelvét és kultúráját - ez beleépül a fiatalokba is;
- (3) A tolerancia foka a környezeti- vagy idegen nyelvtanulási hajlam fokmérője is, aminek van ugyan gyakorlata a térségben, de nem kielégítő mértékben. Az angol nyelven kívül nem igen van érdeklődés más közösségi nyelvtanulás iránt;
- (4) Nincs nyílt idegengyűlölet, de jelen van a rejtett idegenellenesség. Az iskolás fiatal elméletileg elfogadja az idegent (számára idegen az, akit nem ismer, vagy külföldi), de a gyakorlatban sokszor tartózkodó, vagy elutasító;
- (5) Egy multikulturális, sőt háborút viselt közegben a személyes ismeretség és a mindennapos kontaktusok csökkentik a más nemzet és az idegenekkel szembeni tartózkodást és bizalmatlanságot.

A megkérdezettek többsége leány (58,2%), de ez az arány nem tér el lényegesen az ifjúság nemi szerkezetétől a vajdasági településeken. A válaszadók kora szerinti megoszlás mutatja, hogy az általános iskolák végzősei, vagyis a 11–15 évesek képviselik a megkérdezettek 55,7%-át, míg a középiskolások a minta 44%-át.

A tanulók nemzetiségi hovatartozása szándékosan tarka, habár számarányban nem reprezentálja a régió nemzetiségi összetételét. A kiválasztott települések a Tolerancia-program útját reprezentálják, és ott adva volt a meghatározott iskolák tanulóinak etnikai szerkezete: legtöbb a szerb megkérdezett (63,3%), majd a magyar nyelvű kérdőív nyomán a magyarok száma (26,5%), így az egyéb nemzetiségűek 10,2%-ban képviseltek.

Nemzetiség	százalék
<i>nem válaszolt</i>	2,2
roma	0,4
hercegovinai	0,4
horvát	1,8
magyar	26,5
montenegrói	1,8
muzulmán	0,4
román	1,8
ruszin	0,7
jugoszláv	0,4
szerb	63,3
szlovák	0,4
Összesen	100,0

1. táblázat:

A minta/megkérdezettek összetétele nemzeti hovatartozás szerint

A kutatók az aktuális kérdőívvezés eredményeit összehasonlító módszerrel igyekeztek bemutatni, tehát a korábbi ismert kutatások eredményeinek mozaikszerű bevonásával, így a helyzetelemzésben, valamint a következtetések levonásakor helyet kaptak az utóbbi évek kutatási elemzései is.

3.1. A kulturális érintkezések feltételei és a hagyaték

A kilencvenes években, a tömeg nacionalista felbujtatásával és a haladó, Európa-orientált értelmiség kitzsításával a nyilvános politikai és művelődési életből, a miloševići pártpolitika véghezvitte a nacionalista centralizációt. A tömeg többé nem a multikulturális előnyöket, hanem a politika elnemzetiesítését részesítette előnyben. Ez az elnemzetiesítés racionális stratégiaként jelent meg, vagyis egy nem létező gazdasági átalakulási program helyett egy nacionalista ábrándokkal teleszított programot nyújtott a naiv tömeg felé. Vajdaság tartomány lakossága viszonylag nehezen viselte a konfliktusokat, a háborús veszélyt.

Szerbia egész területére (kivéve Kosovót) kiterjedő 1993-ban végezett empirikus kutatások⁸ szerint Vajdaság lakossága kevésbé mutatott nacionalista magatartást, mint a szűkebb értelemben vett Szerbiáé (megfelelően 26,1% és 41,7%). A nem nacionalista magatartás kifejezettebb volt Szerbia északi részén, azaz Vajdaságban, mint a köztársaság déli részén (36,4% és 16,7%). Nemzeti diszkriminációs jeleket mindössze a tartomány lakosságának 1/3-a mutatott, míg a Belgrádtól délre eső területeken a lakosság fele kizárólagos volt más nemzetekkel szemben. Akkoriban a vajdaságiak 81%-a a reformokban látta a kiutat, csak 32%-a volt nemzeti-forradalmi hangulatban. A kutatási eredmények szerint a tartományi lakosság 64%-a a háború ellen, a békére szavazott. A szerb nemzeti eufória tetőzése idején az ilyen magatartás „szégyenletes”, sőt büntetendő volt: pl. a katonai behívó megtagadása. Két évvel később (1995) a vajdaságiaknál is erősödött a nacionalizmus és a nemzeti bezárkózás. Nem egyformán reagáltak a különböző etnikumok: a románok nagy toleranciát, míg a szlovákok etnikai szegregációt, elszigeteltséget mutattak. A magyarok, elég erős egyéni és kollektív kulturális és nemzeti szervezettséggel, a megmaradás érdekében fordultak saját intézményeik (pártok, civil szervezetek, egyház) felé.

3.2 A vajdasági fiatalok identitása és kulturális életszokásai

A nemzeti és a regionális hovatartozás kérdése az utóbbi évtizedekben jelentősen hatott a vajdasági lakosok identitás-tudatára, sőt változásokat okozott a társadalmi értékek megítélésében is. Ennek a tanúi voltak a mai fiatalok, akik gyermekkorukat a délszláv háborúk árnyékában, vagy éppen annak kellős közepén élték át.

Egy 2001-ben lefolytatott ifjúságkutatásban⁹ a szerb minta esetében elsődleges identitásként a megkérdezettek 50,7%-a szerbnek vallotta magát, a többiek (26,5%) pedig főként egyéb nemzetiségűeknek (pl. montenegrói, szlovák, ruszin, román, német, stb.) val-

⁸ Zagorka Golubović i dr.: *Društveni karakter i društvene promene u svetlu nacionalnih sukoba*, Filip Višnjić, Beograd, 1995, 154. old.

⁹ *MOZAIK 2001, Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát medencében*. Szerkesztette: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László, Nemeskéri István, Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2002.

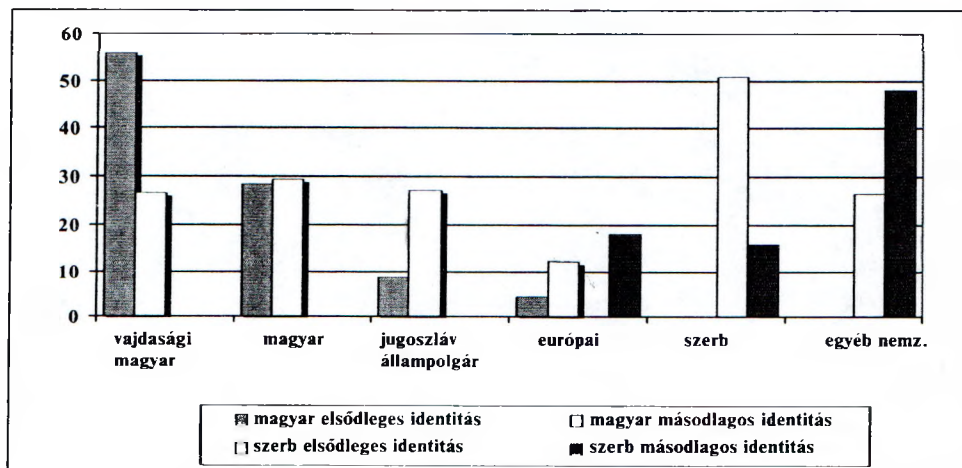
lották magukat. A másodlagos identitásnál többségben van az „egyéb nemzetiség“ kategória (48,1%), ami magyarázható azzal is, hogy a vegyes házasságokból származó válaszadóknál a családban nem domináló nemzeti hovatartozás fogalmazódik meg másodsorban. Nagyon biztató eredmény, hogy a Vajdaságban élő szerbek mintájának mintegy 18,1%-a európainak vallja magát (másodlagos identitás).

A vajdasági magyar fiatalok identitástudatára vonatkozó kutatás¹⁰ a következő jellegzetes válaszokat kapta: elsődleges identitásként legtöbbször a vajdasági magyart választották (56 százalékkal), majd a magyarságot (28,5%). Elsődleges identitásként jugoszláv állampolgárság és az európaiság elenyésző a mintában. Ugyanakkor a második identitásban megnőtt a magukat jugoszláv állampolgárnak vallók száma (27,1%), de az európaiak száma is (12,4%). A második identitásként majdnem 30 % szintén a magyart, 26,4 százalékkal pedig vajdasági magyart választotta. Vajdaságban tehát a megkérdezett fiatalok elsősorban (84,5 százalékkal) a magyarságukat tartják fontosnak (de 56,5 százalékkal második identitásként is ezt választotta). Rendhagyó lehet, hogy a vajdasági magyar fiatalok mindkét identitáskérdést együtt véve sem vallották nagy számban magukat jugoszlávnak (9+27%). Ez a tény abból eredhet, hogy már nem is igen tudják „melyik Jugoszláviának” az állampolgárai. A fiatalok 17 százaléka első, vagy második identitás hovatartozásánál európainak vallotta magát.

Ha megvizsgáljuk a régió fiataljainak válaszát nemzeti önazonosság-tudatuk szempontjából, akkor két csoportra oszthatók: egyeseknél dominál a regionális kötődöttség, másoknál a nemzeti kapcsolat a döntő. Meghatározó jelentőségű az adott területhez tartozás, de a térségben a megkérdezetteknek legalább egyharmada egyszerűen magyarnak vallja önmagát. A magyarsághoz tartozás kritériuma a következő elemekre épül: ahhoz, hogy valaki magyarnak számítsen, magyarnak kell vallania magát, és beszélnie kell a magyar nyelvet. A vajdasági fiatalok 59 százaléka tehát vajdasági

¹⁰ A minta a vajdasági magyar fiatal lakosság életkora, neme és iskolai végzettsége szerint, valamint lakhelye (regionális, települési) szerint reprezentatív volt. A személyek kiválasztása véletlenszerűen történt. A kérdőívzés eredményeként 1526 (1017 magyar és 509 szerb nemzetiségű) személy kérdőív adatai kerültek a mintába. A vajdasági magyarok adatainak elemzése képezte a kutatás fő célját, míg a nem-magyar (főleg szerb) csoport tagjai kiegészítő (összehasonlításra alkalmas) mintát alkottak.

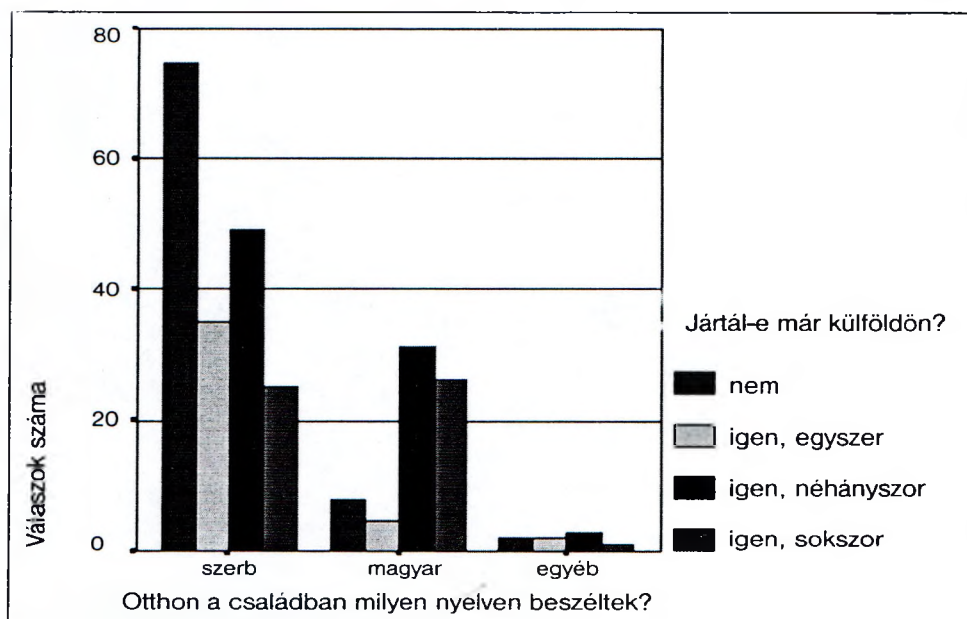
magyarnak vallja magát, majd következnek azok, akik „magyarok” (29%). A válaszdó fiatalok 88%-ban magyartudatúak. A magyarsághoz tartozás számukra nem az anyanyelv jó tudása, hanem inkább az, hogy valamely szülő és maga a személy minek érzi magát. Európának Vajdaságban a fiatalok 9 százaléka, a többségi nemzethez tartozónak (szerb, jugoszláv) pedig 5 százalék vallotta magát.

1. ábra:

A fiatalok identitásáról adott nyilatkozatok Vajdaságban (önbesorolás)

Fontos jelzés a kutató számára, amikor identitás- vagy értékrend-vizsgálatot végez, hogy milyen közvetlen társadalmi hatások érik az egyént. A gyakori utazás, külföldi élmények/tanulás valójában gazdagítják az ember tapasztalatát, a másságról alkotott véleményét. A szerbiai fiatalok esetében sajnos ismert tény az, hogy keveset utaznak külföldre; a szegénység, a vízumkényszer megteszi a magáét. A tolerancia-vizsgálatok esetében egy személy véleménye egy másik népről, nemzetről vagy az idegenről kompetensebb, ha gyakorlott utazó, találkozott már más kultúrával, szokásokkal, beszél idegen nyelvet. A megkérdezettek általános- és középiskolás tanulók, akiknek 50%-a járt már többször külföldön. A minta másik fele, mondhatjuk, tapasztalatlan más országok, kultúrák, életmódok megismerésében.

2. ábra:

Külföldi utazások és az anyanyelv közötti összefüggések

Az otthon szerb nyelvet beszélő, tehát feltételezhetően szerb nemzetiségű iskolások legtöbbször soha sem jártak külföldön, vagy csak egyszer/néha. A magyarok viszont már néhányszor vagy sokszor jártak külföldön, feltételezhetően az anyaországban.

3.3. Különböző tannyelvű tanulók viszonya az iskolában

Az iskola légköre egy multikulturális környezetben magába foglalja a két-, vagy többnyelvű tagozatok jelenlétét. A tanulók a szünetekben vagy anyanyelvükön beszélnek, vagy a tagozat tannyelvén kommunikálnak, esetleg a többség kedvéért választják a környezetben domináló nyelvet. Mi a helyzet a megkérdezettekénél? Arra a kérdésre, hogy a magyar és szerb tagozatos diákok viszonya milyen, a kutatók konkrét kérdést tettek fel, amit feltételezhetően – és ez a további kérdésekre adott válaszok alapján derült ki – már jólneveltségből is egy kicsit szépítették a válaszadók.

Kérdés: Milyenek ítéled meg a magyar és a szerb tagozaton tanuló diákok viszonyát az iskolában?

Diákviszonyok minősítése	Százalék
Kitűnő	19,3
elég jó	27,6
Közepes	32,7
nem valami jó	12,7
Rossz	2,9
Katasztrofális	1,1
Összesen	96,4
<i>nem válaszolt</i>	3,6
Összesen	100,0

2. táblázat:

A szerb és magyar diákok viszonyának minősítése

A válaszadóknak majdnem a fele kitűnőnek, vagy jónak ítéli meg az etnikai viszonyokat az iskolában. A tanulók 32%-a közepesre voksol, míg mindössze 4%-a mondja rossznak a különböző nemzetiségű tagozatok kapcsolatát.

Már a barátkozási szokásokra való rákérdezésnél világosan látjuk, hogy a kommunikáció a különböző tannyelvű tagozatok között nem kielégítő, hiszen csak a megkérdezettek 30%-a barátkozik más tagozatos diákokkal is, míg 55,3%-a csak saját osztálytársaival!

Kérdés: Kikkel barátkozol az iskolában?

Barátkozási partner:	százalék
elsősorban az osztálytársaimmal	55,3
elsősorban a szerb tagozatra járókkal	7,3
elsősorban a magyar tagozatra járókkal	0,4
szerb és más tagozatos diákokkal is	30,2
szerb és magyar tagozatos diákokkal is	3,6
elsősorban nem szerb diákokkal	1,5
elsősorban nem magyar diákokkal	0,7
Összesen	98,9
<i>nem válaszolt</i>	1,1
Összesen	100,0

3. táblázat:

Barátkozási partnerek az iskolában

Arra a kérdésre, hogy más nemzetiségűekkel milyen alkalomkor barátkoznak, a tanulók a következőképpen válaszoltak:

Kérdés: *Nem-szerb (vagy a magyar kérdőívben a szerb) nemzetiségű iskolatársaidal hol és mikor barátkozol a leginkább?*

Alkalmi barátkozások	százalék
az órák közti szünetben	39,3
az iskolai rendezvényeken	5,5
iskolán kívül	38,5
egyáltalán nem barátkozom velük	9,5
Összesen	92,7
<i>nem válaszolt</i>	7,3
Összesen	100,0

4. táblázat:

Alkalmi barátkozások különböző nemzetiségű diákok között

Más nemzetiségűekkel a megkérdezettek az iskolaszünetekben barátkoznak/beszélgetnek (39,3%). Mindössze 38,5%-uk tart kapcsolatot más nemzetiségűvel az iskolán kívül is. A tanulók majdnem 10%-a pedig egyenesen bevallotta, hogy egyáltalán nem barátkozik más nemzetiségűvel.

Már részletesebb elemzési lehetőséget ad a következő táblázat, amelyben a magyar diákok vegyes társaságban való viselkedési szokásait kérdeztük:

Kérdés: *A szerb diákok és tanárok előtt magyar iskolatársaidal milyen nyelven beszélsz?*

Társalgás nyelve, ha szerb van közöttük	százalék
magyarul	67,3
szerbül	3,8
mindkét nyelven	19,2
nem nagyon beszélek előttük, inkább hallgatók	3,8
Összesen	94,2
<i>nem válaszolt</i>	5,8
Összesen	100,0

5. táblázat:

Magyar tanulók társalgási nyelve vegyes nemzetiségű társaságban

A magyar diákok 67%-a magyar társával anyanyelvén folytatja a társalgást, függetlenül attól, hogy jelen van esetleg egy szerb is. Majdnem 20%-a ilyenkor két nyelven kommunikál.

Kérdés: *A nem-szerb diákok és tanárok társaságában milyen nyelven beszélsz?*

Társalgás nyelve, ha kisebbségi van közöttük	százalék
Szerbül	60,1
mindkét nyelven	5,4
nem nagyon beszélek előttük, inkább hallgatók	4,9
Magyarul	11,7
Románul	1,8
Ruszinul	0,9
Egyéb	7,2
Összesen	91,9
<i>nem válaszolt</i>	8,1
Összesen	100,0

6. táblázat:

Nemzeti kisebbségi tanulók társalgási nyelve vegyes nemzetiségű társaságban

A társalgás nyelve különböző nemzeti kisebbségek között főleg szerb (60%), de utána már jóval kisebb arányban választhatnak két-nyelvű, vagy simán környezetnyelvi kommunikálást is.

A szerb nyelvű kérdőív válaszadói esetében arra a kérdésre, hogy ismeri-e a nemzeti kisebbségek nyelvét, a kutatók katasztrófális választ kaptak, mivel 94%-uk nemmel válaszolt.

Kérdés: *Mely nemzeti kisebbség nyelvét ismered?*

Kisebbségi nyelvismeret	Százalék
Nincs, <i>nem válaszolt</i>	94,2
angol	5,8
Összesen	100,0

7. táblázat:

A nemzeti kisebbség nyelvének ismerete a szerb nyelvű válaszadók között

Megállapítást nyert, hogy a többségi hovatartozású tanulók minimális hányada ismeri valamely nemzeti kisebbség nyelvét! Az elemzők az után is érdeklődtek, hogy milyen a nemzeti kisebbségek diákjainak hozzáállása az államnyelv tanulásához. Erre a kérdésre a nemzeti kisebbségek válasza a következő módon alakult: majdnem 60%-uk szívesen tanulja, 16%-uk nem, viszont a válaszadók 1-e nem volt hajlandó válaszolni erre a kérdésre. Ez utóbbiak esetében feltételezhető, hogy nem érdekeltek ebben a kérdésben.

A fiatalok környezetük nyelve helyett szívesebben tanulják az angolt (74,5%) – hasznosabbnak és fontosabbnak tartják az életben, de már más nyelvek esetében nem ekkora a lelkesedés.

3.4. Toleranciakérdések elemzése

A toleranciaszint mérésére egy rövid kérdőívben nem sok lehetőség volt, de néhány alapvető kérdéssel meg lehet állapítani, hogy a tanulók tudják-e, mit jelent voltaképpen türelmesnek lenni, és a máságot elfogadni. A kutatás célja e tekintetben az volt, hogy milyen összehasonlítható türelmességgel viszonyulnak a fiatalok különböző társadalmi jelenségekhez, illetve idegenekhez, vagy másághoz. Más szóval, hogy kit is tartanak a fiatalok toleráns embernek?

A „Szerinted melyik a legjobb definíció a türelmes vagy a „toleráns ember“ jellemzésére?” kérdés esetében több definíció közül lehetett választani, és érdekes módon a kutató számára egy viszonylag „nem elfogadható” válaszra adták legtöbben a voksukat, ugyanis a minta nagy százaléka toleráns embernek azt tartja „aki nem tesz különbséget a másághoz”. A toleráns ember ugyanis nem az, aki nem tudja a máságot megkülönböztetni, hanem az, aki éppen tudatosan észleli a máságot és türelmesen, illetve pozitívan reagál rá. A második helyen van a következő válasz: „aki a helyzettől és személytől teszi függővé a magatartását”, ami már nagyfokú rugalmasságot és alkalmazkodási készséget feltételez a megkérdezettek körében.

3.5. Intolerancia-tapasztalatok

A nemzeti és egyéb intolerancia egyik legveszélyesebb formája a verekedés és a fizikai összetűzések, különböző társadalmi atrocitások fokozataiban.

Kérdés: *Vannak-e személyes tapasztalataid a fizikai kényszerítéssel vagy erőszakkal kapcsolatban?*

Fizikai kényszerítés tapasztalatai:	Válaszok száma	százalék
nem, nincsenek	220	80,0
igen, egy van	20	7,3
igen, néhány van	26	9,5
igen, több van	3	1,1
Összesen	269	97,8
nem válaszolt	6	2,2
összesen	275	100,0

8. táblázat:
Intolerancia-tapasztalatok aránya

A megkérdezettek 80%-ának nem volt tapasztalata a fizikai kényszerítésben, de majdnem 20%-uknak igen, és ebből 10% úgy nyilatkozott, hogy többször is.

A térségben jelentkező intoleráns viselkedésekről a fiataloknak elsősorban nemzetiségi összeütközések jutnak az eszükbe. Az okok között a második helyen van a rossz nevelés, a harmadikon pedig a szegénység jelensége.

Kérdés: *Melyek az intolerancia okai Vajdaságban?*

Intolerancia Vajdaságban - okok	Százalék
a nemzetiségek közötti összeférhetlenség	27,6
a nevelés hiánya	21,8
a rossz gazdasági körülmény és a szegénység	21,1
maguk az emberek, mert tudatlanok	14,5
a korrupció	3,6
a média	3,3
főleg a menekültek	2,9
egyéb	1,5
Összesen	96,4
nem válaszolt	3,6
Összesen	100,0

9. táblázat:
Az intolerancia okai

3.6. Vajdasági helyzetkép

Fontos volt a kutatók számára megkérdezni, miként élik meg a fiatalok multikulturális régiójukat. A térségben jelentkező sokszínű, nyelvi, vallási helyzetet a megkérdezetteknek több mint a fele ápolná, és pozitív tényként kezeli, ezzel szemben azonban 35%-uk kénytelen-kelletlen ezt a tényt csak elfogadja. A válaszadók nemzetiségi hovatartozástól gyakorlatilag függetlenül vallják, hogy a vajdasági multikulturalizmus érték, amelyet ápolni kell, esetleg tényként el kell fogadni. A fiatalok kevesen állítják azt, hogy a sokszínűség teher a régióban.

A nemzetiségi adatok kereszteződése alapján az elemzők arra a következtetésre jutottak, hogy a szerbek a régió multikulturalizmusát főleg tényként kezelik (3/4-e), amit akarva-akaratlanul el kell fogadni, második helyen értékként, amit ápolni kell, és a harmadik helyen élik meg ezt teherként. Érdekes és viszonylag paradox módon a megkérdezett magyarok legtöbbször (több mint 40%-uk) teherként éli meg a régió nemzeti sokszínűségét. Már kisebb részük fogadja el a többnemzetiségűséget értékként, és csupán harmadik helyen kezeli a magyarok tényként a multikulturalizmust.

Kérdés: Számodra mit jelent Vajdaság nemzeti, nyelvi, kulturális és vallási sokszínűsége?

	százalék
teher, amelytől legjobb lenne megszabadulni	4,4
tény, amelyet akarva-akaratlanul el kell fogadni	35,3
érték, amelyet ápolni, védeni és fejleszteni kell	59,3
Összesen	98,9
<i>nem válaszolt</i>	1,1
összesen	100,0

10. táblázat:

A vajdasági multikulturalizmus értékelése

A megkérdezettek körében a regionális azonosságtudat is igen erősen jelen van, így majdnem 60% számára teljesen elfogadható a „vajdasági vagyok” megjelölés a nemzetiségi hovatartozás helyette-

sítéseként, és majdnem további 30% tartja elfogadhatónak a nemzeti identitás regionális identitással történő helyettesítését bizonyos helyzetekben.

Kérdés: *Elfogadható-e számodra a kisebbségi vagy többségi hovatartozás megjelölése helyett az egységes elnevezés, hogy „vajdasági“?*

Vajdasági vagyok...	Százalék
Soha	12,0
Néha	29,1
Igen	58,2
Összesen	99,3
<i>nem válaszolt</i>	0,7
Összesen	100,0

11. táblázat:

Regionális identitás, mint a nemzeti identitás helyettesítője

4. A tartományi Tolerancia-programról alkotott vélemények

A hónapokig zajló, a tartományi kormány által szervezett Tolerancia-programok résztvevői voltak a vajdasági iskolások is. A kérdőív egyik fontos szerepe az volt, hogy a programok lezajlása után kimutatható-e a fiatalokra gyakorolt hatása. A megkérdezettek abból az iskolából valók, ahol egyes tagozatok bekapcsolódtak a Tolerancia-programok valamelyikébe. Arra a kérdésre, hogy erről tudnak-e, a válaszadóknak több mint a fele pozitív választ adott. A sportprogramot jegyezték meg legtöbben, de már a kiállításról és a vetélkedőről a minta kevesebb, mint a fele hallott. Legkevésbé ismerik a Tolerancia-program kiadványát.

Kérdés: *Melyik programot tartod leghasznosabbnak a kölcsönös tolerancia fejlesztése szempontjából?*

	százalék
a sportrendezvényt	35,6
a vetélkedőt	17,5
a kiállítást	14,2
a kiadványt	1,1
összesen	68,4
<i>nem válaszolt</i>	31,6
összesen	100,0

12. táblázat:

Leghasznosabb program a kölcsönös tolerancia fejlesztése szempontjából

A programokról egyesével így alakul a vélemény:

Kérdés: Hallottál-e a Vajdaság szerte megrendezett Tolerancia Kupa-ról?

	százalék
igen	53,5
nem	42,9
összesen	96,4
<i>Nem válaszolt</i>	3,6
összesen	100,0

13. táblázat:

A Tolerancia Kupa ismertsége

Kérdés: Hallottál-e az „Együtt élni” kiállításról?

	százalék
igen	37,5
nem	57,1
összesen	94,5
<i>Nem válaszolt</i>	5,5
összesen	100,0

14. Táblázat:

Az „Együtt élni” kiállítás ismertsége

Kérdés: *Hallottál-e az „Ismerjük meg egymást” vetélkedőről?*

	százalék
igen	42,5
nem	52,0
összesen	94,5
Nem válaszolt	5,5
összesen	100,0

15. táblázat:

Az „Ismerjük meg egymást” vetélkedő ismertsége

Attól függően, hogy milyen nyelven beszélnek a családban – és feltételezhetően a beszélt nyelvel megegyezik a nemzetiség is – a fiatalok véleménye a Tolerancia-programok kapcsán a következő rangsort mutatta: természetesen a diákokra a sportrendezvény tette a legpozitívabb benyomást, és ez volt a legemlékezetesebb, utána következik a vetélkedő, mint igen attraktív program, ezt követi harmadik helyen a kiállítás. Ez a nemzetiségtől függetlenül, nagyjából egyforma arányban jelentkező vélemény. A második helyen azonban gyengén érzékelhető, hogy a szerbek előnyösebbnek tartják a vetélkedőt, míg a magyarok inkább a kiállítás mellett szavaznak.

A kölcsönös tolerancia fejlesztése szempontjából a megkérdezettek a nemzetiségi hovatartozásuk alapján nem ugyanazokat a programokat tartják hasznosnak. A szerbek elsősorban preferálják a sportot, majd a vetélkedőt és a kiállítást, viszont nemigen ismerik a publikációt. A magyarok leghasznosabbnak a sportrendezvényt tartják, majd a kiállítás és a vetélkedő következik.

Végül a kutatók arra is kíváncsiak voltak, hogy az iskolások szerint melyek lennének a tolerancia fokának növelésével kapcsolatos legfontosabb és leghatékonyabb tennivalók. Az előre megadott lehetséges válaszok közül legtöbbször a családi nevelésben bíznak (41%), majd hasznosnak tartják a toleranciaprogramok szervezését is (34,5%). A fiatalok nem preferálják a törvényes intézkedéseket, sem pedig a médiák aktívabb feladatvállalását, és nemigen bíznak a külföldi segítségben sem. Legkevésbé a rendőrséget tartják relevánssal, hogy a tolerancia növelésében részt vegyen.

Kérdés: Milyen intézkedéseket tartasz lehetségesnek és leghasznosabbnak a tolerancia megnöveléséhez?

Intézkedések a tolerancia megnöveléséhez	százalék
családi nevelést	41,1
toleranciaprogramok szervezését	34,5
törvények szigorítását	5,8
információk és ismeretek áramlását a médiában	5,5
Egyéb	2,9
iskolai taneszközöket	2,5
külföldi segítséget	2,2
határozottabb rendőrségi fellépést	1,8
Összesen	96,4
<i>nem válaszolt</i>	3,6
összesen	100,0

16. táblázat:
Intézkedések a tolerancia növelése érdekében

5 . A kutatócsoport ajánlásai

A fenti eredményei alapján a kutatók a következő következtetéseket vonták le:

A mai iskolások tulajdonképpen a balkáni háborús évek nemzedéke, amely nacionalizmuson nőtt fel, nem tanulta a toleranciát. Ezek a gyerekek médiahatás, politikai pártmarketing hatása alatt voltak.

A lakosság kulturális szintjének, a történelmi múltnak, a nemzetudatnak és a regionális tudatkülönbségeknek köszönhetően az egyes országreszek lakossága más-más magatartással fogadja az EU-csatlakozási folyamatban jelentkező változásokat is.

A multikulturális életszokások segítik a közösséget a másság elfogadásában, de egyes etnikumok nem egyformán élik meg a kulturális kapcsolatok fontosságát, és nem egyformán vélekednek a toleráns magatartás fogalmáról. A sztereotip felfogás alapján a lakos-

ság zöme előítéletekkel él, miközben nem ismeri eléggé szomszédjai nyelvét és kultúráját. A reagálások alapján az etnocentrikus álláspontok és a nemzeti nyitottság megoszlik, és ugyanakkor keveredik is.

A megkérdezett általános- és középiskolás tanulóknak mindössze 50%-a járt többször is külföldön. Ezek nagy része feltételezhetően szintén csak a szomszédos Magyarországra látogatott, ahol nem kaphatott betekintést más, idegen nyelvi és kulturális közegek életébe. A minta másik fele pedig teljesen tapasztalatlan más országok, kultúrák, életmódok megértésében.

A személyes ismeretség és a mindennapos kontaktusok csökkentik a más nemzet iránti és az idegenekkel szembeni tartózkodást és bizalmatlanságot. Ezt segítenék a toleranciaprogramok, nyelvtanulás, stb.

Az iskola légköre egy multikulturális környezetben magába foglalja a két, vagy több tannyelvű tagozatok jelenlétét. A tanulók a szünetekben vagy anyanyelvükön beszélnek, vagy a tagozat tannyelvén kommunikálnak, esetleg a többség kedvéért választják a környezetben domináló nyelvet.

A válaszadóknak majdnem a fele kitűnőnek, vagy jónak ítéli meg az etnikai viszonyokat az iskolában. A tanulók 32%-a közepesre voksol, míg mindössze 4%-uk mondja rossznak a különböző tagozatok kapcsolatát. Azonban a barátkozási szokások megkérdezésekor világosan láthatóvá vált, hogy a kommunikáció a különböző tannyelvű tagozatok között nem kielégítő, hiszen a megkérdezetteknek csupán a 30%-a barátkozik más tagozatos diákokkal is, 55,3% pedig kizárólag a saját osztálytársaival. Más nemzetiségűekkel a megkérdezettek az iskolaszünetekben barátkoznak/beszélgetnek (39,3%). Mindössze 38,5%-uk tart kapcsolatot más nemzetiségűvel az iskolán kívül is, 10%-uk pedig nyíltan bevallotta, hogy egyáltalán nem barátkozik más nemzettel.

A társalgás nyelve különböző nemzeti kisebbségek között főleg szerb (60%), de utána már jóval kevesebb arányban választhatnak kétnyelvű, vagy simán környezetnyelvi kommunikálást is. A magyar diákok 67%-a magyar kollegájával anyanyelvén folytatja a társalgást, függetlenül attól, hogy jelen van esetleg egy szerb is. Majdnem 20%-a ilyenkor mindkét nyelven kommunikál. A szerb nyelvű kérdőív válaszadói esetében pedig kiderült, hogy 94% egyáltalán nem ismeri a kisebbségi nyelvek egyikét sem! A nemzeti kisebbségek majdnem

60%-a szívesen tanulja az állam nyelvét, 16%-uk pedig nem, viszont a válaszadók szembetűnően magas hányada nem volt hajlandó válaszolni erre a kérdésre, ami magas fokú indifferenciát feltételez. A fiatalok környezetük nyelve helyett legszívesebben angolul tanulnak (74,5%), mivel ezt a nyelvet hasznosabbnak és fontosabbnak tartják az életük és munkájuk során minden más nyelvnél.

Annak ellenére, hogy ez nem fedti a tolerancia igazi fogalmát, a toleráns embert legtöbbször olyan személyként élik meg „aki nem tesz különbséget a máságokban”. Ez a tény arra enged következtetni, hogy a máság iránti toleranciát a fiatalok nagy része azonosítja az indifferencia és a közöny fogalmával.

A tartományi kormány által szervezett Tolerancia-program ismeretségét illetően, a válaszadóknak több mint a fele pozitív választ adott. A sportprogramot jegyezték meg legtöbbször, a kiállításról és a vetélkedőről a megkérdezetteknek kevesebb, mint a fele hallott. Legkevésbé ismerik a Tolerancia-program kiadványát.

A tolerancia fokának növelésével kapcsolatos teendőkre adott válaszok alapján egyértelművé vált, hogy a toleráns magatartást és annak elsajátítását a fiatalok nagyjából a magán-, illetve családi élethez, neveléshez kötik. Annak ellenére, hogy a válaszok alapján a második helyen vannak a Tartományi Végrehajtó Tanács által szervezett toleranciaprogramok, a további válaszok a közéleti szereplők (törvénykezés, média, külföldi szervezetek, rendőrség) távolmaradását, illetve távoltartását vélik indokoltnak a tolerancia növelése érdekében. Ez arra enged következtetni, hogy a toleranciát, annak meglétét, illetve erősítését a legtöbb fiatal magánügyként kezeli, amelyet mindenki a saját belátása és családban kapott nevelése alapján határozhat meg. A diákok effajta hozzáállása arra a keserű tényre utal, hogy az állami és közéleti szereplők az elmúlt évtizedben olyan mértékben igyekeztek magukat távol tartani a tolerancia kérdéskörétől, hogy a mai ifjúság számára a tolerancia és közélet fogalma csupán minimális mértékben köthető össze.

Mindezek alapján a kutatócsoport javaslatai, tételesen a következők:

1. A kölcsönös tolerancia fejlesztése szempontjából a Tolerancia-programok Vajdaság szerte rendkívül szükségesnek és hasznosnak bizonyultak. Szisztematikus munkára van szükség az iskolákban is és a társadalom széles köreibben.

2. Az életminőség és életfelfogás fokozatos változásával részben legyőzhető a tehetetlenség és a kisebbségi érzés. Persze, semmit sem ér az anyagi jólét, ha nem épülnek rá a kulturális, nyelvi/kommunikációs, erkölcsi szempontok, amelyek a toleranciát érelik.
3. A másság elfogadását a másság megismerésével lehet erősíteni. A másik megismerésével a gyűlölet könnyen elosztható. Az őshonos vajdaságiaknak ez természetes, viszont természetes, hogy nem tud gyorsan adaptálódni az, aki nemrégiben költözött ide (minden tizedik vajdasági lakos menekült, vagy frissen betelepült).
4. Tolerancia-programok bevezetésével új értékrendet kell építeni a közösségépítéssel együtt. Ebben komoly szerepe kell lennie a médiának, a tanítóknak, az iskolapedagógusoknak, pszichológusoknak, akik sajnos nemigen foglalkoznak még a közösségi tudattal, az együvé tartozás érzésével, az egyéni esetekkel még kevésbé.
5. Fejleszteni kell a vajdasági lakosság nemzetközi, regionális kapcsolatait úgy, hogy érezzék, vannak esélyeik az európai felzárkózáshoz. A vajdasági felnőtt népesség gyorsabb ütemű reformokra, életminőségének növelésére tart igényt, és ennek érdekében azt a politikai opciót választja, amely legtöbbet ígér és valósít is meg a gyakorlatban.

6. Zárszó helyett:

A multikulturalizmus átültetése a XXI. századba

Gyakran elhangzó, már-már közhellyé silányuló megállapítás, hogy a mai Vajdaság Autonóm Tartomány legfőbb jellemzője, az európai viszonylatban is egyedülálló soknemzetiségűsége, kulturális és vallási sokszínűsége. Ez a Szlovénia nagyságú terület, amely az első világhéig Magyarország, illetve az osztrák birodalom része volt, ma is legalább tíz nemzetnek és nemzetiségnek ad otthont, amelyek századokra visszamenőleg nem csak önazonosságukat őrizték meg, de a mai napig működő oktatási, tájékoztatási és művelődési intézményeiken keresztül gyakorolják, éltetik és élik nyelvüket,

kultúrájukat és hagyományait. Vajdaságban a nemzeti önazonosság nem merül ki a származásról alkotott emlékezetben, a családi nevek eredetében és a kollektív emlékezetben, sokkal inkább a mindennapok része. Az élő vajdasági multikulturalizmusnak nagy hagyományokra visszatekintő intézményrendszere van. Az általános iskolákban hat nyelven zajlik az oktatás, az elektronikus tájékoztatás kilenc nyelven történik, a nyomtatott sajtó tíz nyelven jelenik meg, és több száz nemzetiségi egyesület, politikai, és nem-kormányzati szervezet tevékenykedik szerte a tartományban.

Mindazonáltal a fenti, kétségtelenül dokumentálható tényekből nem következik az, hogy a másság tartós megőrzése, a multikulturalizmus fejlesztése a Vajdaságban hagyományosan a kormánypolitika alapértéke volt, illetve lenne.

A modern nemzetépítés a francia polgári forradalom hatására a XIX. században vált a nemzet és kormánypolitikák fő célkitűzésévé. Általánossá vált az a felfogás, hogy a polgári demokrácia, a politikai közösség olyan kohéziót feltételez, amelynek a nyelvi, kulturális homogenitás alapfeltétele. Az etnikai, nyelvi, vallási szempontból igen heterogén osztrák birodalomban (de Európa más etnikailag tarka területein is) olyan nemzetpolitikák jelentek meg, amelyek nyíltan, vagy burkoltan megkísérelték homogenizálni az általuk (többségében) lakott területek lakosságát. Így vált a másság, a többnemzetiségű császárságban az áhított polgári nemzetállam megvalósításának akadályává. A térségben élő magyarok, szerbek, horvátok, románok, csehek, szlovákok mind-mind „saját” nemzetállamaik kiépítésén szorgoskodtak a XIX. század folyamán. Csakhogy ezen „álom-államhatárok” nagyrészt fedték egymást, hiszen a császárság területének nagyobb része etnikailag vegyes lakosságúnak számított – ezen belül, pedig Vajdaság mai területe kifejezetten vegyes-lakosságú volt. A fő és máig is folyamatosan jelen levő tévedés, hogy a XX. században megalakult új nemzetállamok, amelyek etnikai, vallási, kulturális és nyelvi szempontból heterogének voltak, hol tűzzel-vasal, hol rejtve, fondorlattal de folyamatosan a másság felszámolásán ügyködtek. És míg a kisebbségeknek „otthont” nyújtó államok a másság eltörlésén fáradoztak, addig a kisebbségbe szorult nemzetrészek leginkább az igazságos „visszarendeződésben” reménykedtek, illetve azon buzgólkodtak, és a velük mostohán bánó hazájukat meg sem próbálták jobb belátásra bírni. Úgyhogy, a kor-

mánypolitikát, az anyaországok politikáját, és a kisebbségbe szorult nemzetrészek politikáját továbbra is leginkább a nemzetállam-építés határozta meg, ami folyamatos bizonytalanságot, bizalmatlanságot, konfliktusokat szült a XX. század folyamán.

Feltehető a kérdés: van-e, lehet-e alternatívája ennek a XIX. századi gondolkodásnak ebben a továbbra is többnemzetiségű, közép-kelet-európai térségben? Vajon mennyire érdeke a térség államainak egy ilyen szemléletváltás? Mennyire érdeke az itt élő kisebbségi közösségeknek? Megannyi kérdés, amelyekre nem egyszerű egyértelmű választ adni. Kétségtelen, hogy a közép-kelet-európai térségben a másság felszámolását serkentő kormánypolitikáknak vannak részeredményei. Ha ehhez hozzáadjuk azt, hogy a jelenlegi európai értékrenddel és joggal teljesen összeegyeztethetetlenek és kivitelezhetetlenek a „leghatékonyabb” kisebbségellenes kormánypolitikák és intézkedések, akkor igencsak valószínűsíthető, hogy a homogén nemzetállam-álmok realitása a nullához közelít. Hovatóvább, itt nem is szóltunk az európai integráció és a globalizáció hatásairól az etnikai nemzetállam létére és arculatára. Ennek ismeretében valószínűleg az államalkotó többségi etnikum érdeke is lehetne egy olyan új politika kialakítása, amely stabilizálhatná a térséget, integrálhatná a kisebbségeket, de a másságot tartós jelenléteként kezelné. Másfelől, egy új szemléletű állampolitikához a kisebbségek hatékony és aktív részvételére is szükség lenne. Ennek az új szemléletű politikának az alapelemei lehetnének:

1. az önanonossághoz való jog teljes elismerése, valamint intézményes gyakorlati megvalósítása,
2. a decentralizáció,
3. a multietnikus jogalkotás és végrehajtás,
4. az integráló harmadik identitások fejlesztése,
5. a parlamenti képviselő, részarányos foglalkoztatás a hatalmi struktúrákban,
6. a multikulturalizmus intézményes elismerése,
7. az interkulturalizmus intézményesítése,
8. a multikulturalizmus tudatos megjelenítése és elismerése a politizálásban, minden szinten, valamint
9. egyéb bizalomerosztó intézkedések.

A felsorolt alapelemek részletes kifejtése túlmutat ennek a tanulmánynak a keretein.

1. Melléklet: Nemzeti alapon történt incidensek

A nemzetek közötti viszonyok állapotának legjobb mutatója a nemzetiségi alapon történő incidensek formája, illetve gyakorisága. A Tartományi Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi Titkárság (továbbiakban: Kisebbségi Titkárság) 2005. januárjában kidolgozta és elfogadásra Vajdaság Autonóm Tartomány Végrehajtó Tanácsa (a továbbiakban: Tartományi Végrehajtó Tanács – TVT) elé terjesztette a nemzeti alapon történt incidensek Vajdaságban 2003-ban és 2004-ben című jelentését. A jelentésben az incidenseket az alábbi táblázatokban bemutatott módon rendszereztek.

NEMZETI ALAPON TÖRTÉNT INCIDENSEK 2003-BAN ÉS 2004-BEN

– megjelenési forma –

Megjelenési forma	2003. év	2004. év	
		január-június	július-november
1. Sértő tartalmú graffiti	4	16	19
2. Soviniszta tartalmú szórólapok	1	-	-
3. Plakátok kiragasztása	4	-	-
4. Vallási épületek emlékművek, emlékhelyek és sírok rongálása	12	22	8
5. Javak rongálása	7	12	5
6. Szóbeli sértés, fenyegetés és testi sértés	12	23	27
7. Hátrányos faji megkülönböztetés	1	/	/
ÖSSZESEN:	41	73	59